

MUSTAQILLIK VA DIN

Qurbonova Lobar**Madaminva Lobar****Raxmonova Ruxsora***Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti**Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalari*

Annotatsiya: *O'zbekistonda islom eng keng tarqalgan din hisoblanadi. Mamlakat 1991-yilda mustaqillikka erishgach, O'zbekistonda musulmonlar salmog'i sezilarli darajada oshdi. Bugungi kunda u aholining 96,5 foizini tashkil qiladi. Aholi Islom dinining asosan hanafiylik mazhabiga e'tiqod qiladi. Shuningdek oz miqdorda shialik mazhabi e'tiqodchilari ham mavjud.*

Kalit so'zlar: *hanafiyalik, shialik, arab xalifaligi, zardushtiylik, somoniylar, qoraxoniylar.*

Markaziy Osiyo xalqlarining musulmon dinini qabul qilishi VIII asrning birinchi choragida arab xalifaligining yurishlari bilan bog'liq holda boshlandi. Dastlab islom dini Turkistonning janubiy qismlarida mustahkamlanib, keyin asta-sekin shimolga tarqala boshladi. Mintaqada islom dinining o'rnatilishi islomgacha bo'lgan diniy e'tiqodlar (xususan, zardushtiylik) bilan uzoq va keskin qarama-qarshilikda kechdi. Yirik qo'zg'olonlar diniy sabablarga ko'ra paydo bo'ldi (ulardan eng muhimi Muqanna boshchiligidagi „oq kiyimlilar“ harakatidir). Islom dinini yoyish uchun arablar va ular ma'qullagan mahalliy sulolalar g'oziy otryadlarini — e'tiqod uchun ko'ngilli jangchilarni tuzdilar. Shu bilan birga, g'oziy bo'linmalari musulmon hukmdorlarining tayanchidan tashvishlanish obyektiga aylanib, hokimiyatga qarshi talon-toroj qilishga o'tgan holatlar mavjud.

Yangi dinni mintaqada yoyish siyosatini g'ayrat bilan olib borgan Somoniylar sulolasi (IX-X asrlar) davrida faol mustahkamlandi. Bu davrda turkiy xalqlarning salmoqli qismi islom dinini qabul qildi. O'sha davrda hudud islomning oltin davrini boshlab bergan ilm-fan, tibbiyot, falsafa va ixtirolarning jahondagi yetakchi markaziga aylandi[3]. Biroq, qoraxoniylarning turkiy sulolasi Somoniylar mulkiga hujum qilganda, bu fakt halokatli rol o'ynaydi — urush e'tiqod uchun emas, balki musulmonlar o'rtasida olib borilmoqda, degan bahona bilan ruhoniylar ularning aralashuvidan bosh tortadilar, hukmronlikdan mahrum qiladilar.

Mo'g'ullar istilosi davrida Markaziy Osiyo aholisining noroziligi boshqa narsalar qatori diniy motivlar bilan ham kuchaydi, chunki bosqinchilar „kofirlar“ edi. 1238-yilda hunarmand Mahmud Torobiy Buxoroda qo'zg'olon ko'tarib, o'zini yangi xalifa deb e'lon qildi, biroq u g'anamlar bilan birinchi to'qnashuvda halok bo'ldi va keyingi yili isyonchilar bostirildi. Biroq keyinchalik mo'g'ul hukmdorlari va zodagonlarining o'zlari

islom dinini qabul qilib, Markaziy Osiyodagi yashovchi xalqlarining dindoshlariga aylanishdi.

Markaziy Osiyoning taniqli siyosatchisi va sarkardasi Amir Temur islom tarafdori bo'lib, uning tashabbusi bilan ko'plab diniy binolar, jumladan, Samarqanddagi eng katta Bibixonim masjidi bunyod ettirgan. Sohibqiron davrida ko'chmanchilar orasida so'fiy islomni targ'ib qilgan nufuzli turkiy ilohiyot olimi Ahmad Yassaviy (Turkiston shahri, hozirgi Janubiy Qozog'iston viloyatida) qabri ustiga ham maqbara qurilgan (mintaqada avliyo sifatida e'zozlangan). Amir Temur saroy xattoti Umar Aqto Qur'onni shu qadar kichik harflar yordamida ko'chirib yozgani aytiladiki, kitobning butun matni muhr uzukiga sig'dirgan. Aytishlaricha, Umar ham shunday katta Qur'on yaratganki, uni tashish uchun arava kerak bo'lgan.

O'zbekxonning musulmon bo'lishi bilan islom Dashti Qipchoq o'zbeklari orasida ham tarqaldi. Buxorolik sayyid va Yasaviy tariqati shayxi Ibn Abdulhamid tomonidan islomni qabul qilgan O'zbekxon Oltin O'rda o'rtasida islom dinini targ'ib qildi va O'rta Osiyo bo'ylab kengayishi uchun islomlashtirish tashviqoti faoliyatini kuchaytirdi. Uzoq muddatda islom xonga O'rdadagi o'zaro kurashlarni bartaraf etish va davlat institutlarini barqarorlashtirish imkonini berdi.

Atoqli islom olimi al-Buxoriy hozirgi O'zbekiston hududida yashagan, uning „Sahih al-Buxoriy“ kitobi sunniylar tomonidan barcha hadis to'plamlari ichida eng sahih va Qur'ondan keyingi eng nufuzli kitob hisoblanadi. Mintaqaning boshqa musulmon ulamolari Imom Termiziy va Abu Mansur al-Moturidiylar bo'lib, ular islom fihi ulamolarining asoschilaridan bo'lganlar.

O'zbekiston hukumatining Islomga nisbatan siyosati Shavkat Miromonovich Mirziyoyev davrida yangicha muhit kasb etdi. Uning qo'l ostida quyidagi choralar ko'rildi[4]:

- 2017-yildan boshlab ayrim masjidlarda (shu jumladan, Toshkent masjidida) azon aytishga ruxsat berildi;
- Voyaga yetmaganlarga diniy marosimlarda ishtirok etishga ruxsat berildi;
- 2018-yilda O'zbekiston rasmiylari Hajga borish uchun kvotalar sonini oshirgan bo'lsa, 2018-yilda 7520 kishiga Hajga borishga ruxsat berildi. (Saudiya Arabistoni uch barobar kvota ajratgan). 1992-yildan 2016-yilgacha har yili 5200 kishiga O'zbekistondan chiqib ketishga ruxsat berilgan edi;
- Umra uchun cheklovlar olib tashlandi va narxlar tushdi;
- 2017-yil dekabrda Shavkat Mirziyoyev „diniy sabablarga ko'ra“ deb qamalgan 763 nafar mahbusni amnistiya qildi;
- Islom sivilizatsiyasi markazining tashkil etilish hamda Samarqandda Imom Buxoriy nomidagi xalqaro ilmiy tadqiqot markazi, Toshkent Islom akademiyasini tuzish rejalandi.

Natijada Shavkat Mirziyoyev davrida masjidlar ko'paydi, diniy sabablarga ko'ra qamalganlar soni kamaydi. 2016—2017-yillarda O'zbekistonda ekstremistik va

noqonuniy diniy faoliyat uchun qamalganlar soni 13,5 mingdan 7 ming nafarga kamaydi[5]. Masjidlar soni 2042 taga yetdi, bu 1998-yildan beri eng yuqori ko'rsatkichdir[6]. O'zbekiston musulmonlari diniy boshqarmasi islom dinini o'rgatish bo'yicha onlayn dasturlarni ishga tushirdi va 2018-yilda O'zbekistonning 8 mingga yaqin aholisiga bitta imom to'g'ri keldi[7].

Shu bilan birga, O'zbekistonda Shavkat Mirziyoyev davrida blogerlarga nisbatan jarimalar (jamiyat hayotida islom ta'sirini kengaytirish tarafdori bo'lgani uchun), radikal islomiy tashkilotlar vakillarini hibsga olish, shuningdek, noqonuniy faoliyat yo'lga qo'yilgan tashkilotlarni yo'q qilish choralari ko'rildi[8].

MANBALAR:

1. „Население Узбекистана“.
2. Simon Rogers. „Muslim populations by country: how big will each Muslim population be by 2030?“ (en). the Guardian (2011-yil 28-yanvar). Qaraldi: 2018-yil 19-mart.
3. Ibn al-Athir, volume 8, pg. 396
4. Kukol S. Yu. Islam v Uzbekistane: sovremennost i perspektivi razvitiya
5. Kukol S. Yu. Islam v Uzbekistane: sovremennost i perspektivi razvitiya Problemi natsionalnoy strategii. — 2020. — № 1 (58). — S. 54.